

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΩΝ ΚΡΙΤΩΝ

ΥΠΟ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Π. ΧΑΣΤΟΥΠΗ

Όμοτ. Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

Ὑπομνήματα. E. Bertheau, KeH 1883². — F. de Hummelauer, CSS 1888. — S. Ötli, SZ 1893. — G. F. Moore, ICC 1895, 1908² (1966^s). — K. Budde, KHC 1897. — W. Nowack, HK 1902. — A. (M.-J.) Lagrange, EtB 1903. — G. W. Thatcher, NCB 1904. — G. A. Cooke, CambrB 1913. — C. F. Burney, 1918, ἀναθ. 1970 μετὰ προλόγου ὑπὸ W. F. Albright. — H. Gressmann, SAT 1922². — R. Kittel, HSAT 1922. — V. Zaptetal, EH 1923. — A. Schulz, HS 1926. — J. Garstang, Joshua Judges, London 1931. — R. Tamisier, Clamer-B 1949. — F. Nötscher, Echter-B 1950, 1955². — J. J. Slotki, SoncB 1950. — C. J. Goslinga, COT 1951/52. — A. Vincent, JérusB 1952, 1958². — H. W. Hertzberg, ATD 1953 (1974^s). — J. M. Myers, IB 1953. — E. Power, CC 1953, σ. 291-302. — P. J. King, PBS 1960. — E. C. Rust, LBC 1961. — J. Steinmann, CIB 1961. — Y. Kaufmann, Sefer Shofetim, 1962 (ἔβρ.). — J. N. Schofield, PCB 1962. — R. G. Boling, AB 1975. — J. A. Soggin, Judges, 1981. — J. Gray, CB 1986.

Ἄλλα βοηθήματα. B. Stade, Zur Entstehungsgeschichte des vordeuteronomischen Richterbuches, ZAW 1 (1881), σ. 339-343. — W. Böhme, Die älteste Darstellung in Richt 6, 11-24 und 13,2-24 und ihre Verwandtschaft mit der Jahveurkunde des Pentateuch, ZAW 5 (1885), σ. 251-274. — K. Budde, Die Bücher Richter und Samuel, ihre Quellen und ihr Aufbau, Giessen 1890. — R. Kittel, Die pentateuchischen Urkunden in den Büchern Richter und Samuel, ThStKr 65 (1892), σ. 44-71. — H. Winkler, Der Bericht über die ehud-sage, ἐν Alttestamentliche Untersuchungen, 1892. — Τοῦ αὐτοῦ, Quellenzusammensetzungen der Gideon Erzählungen, ἐν Altorientalische Forschungen I, 1893. — J. Wellhausen, Die Komposition des Hexateuchs und der historischen Bücher des AT, 1899³. — H. Gunkel, Simson, ἐν Reden und Aufsätze, 1913, σ. 38-64. — R. Smend, JE in den geschichtlichen Büchern des AT, hrsg. von H. Holzinger, ZAW 39 (1921), σ. 181-217. — O. Eissfeldt, Die Quellen des Rich-

terbuches, Leipzig 1925. — K. Wiese, Zur Literarkritik des Buches der Richter, 1926. — J. Goettsberger, Einleitung in das Alte Testament, 1928, σ. 124-132. — E. Auerbach, Untersuchungen zum Richterbuch, ZAW 48 (1930), σ. 286-295, 51 (1933), σ. 47-51. — M. Noth, Das System der zwölf Stämme Israels, BWAT (1930), σ. 162 ἐξ. — A. Alt, Die Ursprünge des israelitischen Rechts, 1934, σ. 31 ἐξ. (Kl. Schr. I, σ. 278 ἐξ.). — O. Eissfeldt, Der geschichtliche Hintergrund der Erzählung von Gibeas Schandtat, ἐν Beer-Festschrift (1935), σ. 19 ἐξ. — Π. Ἰ. Μπατασιώτου, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην, 1937 (=1975), σ. 158-167. — F. Dornseiff, Das Buch Richter, AfO 14 (1941/44), σ. 319-328 (=Kleine Schriften, I 1959², σ. 340-363. — R. H. Pfeiffer, Introduction to the Old Testament, 1941, σ. 314-337. — M. Noth, Überlieferungsgeschichtliche Studien, Halle 1943 (=Tübingen 1967³), σ. 47 ἐξ. — S. Lieberman, Two Lexicographical Notes, JBL 65 (1946), σ. 67-72 (σ. 67-69: ἄλλομαι in Judges XIV. 6, 19, XV. 14). — E. Robertson, The Period of the Judges, BJRL 30 (1946), σ. 91-114. — W. Rudolph, Textkritische Anmerkungen zum Richterbuch, ἐν Eissfeldt-Festschrift (1947), σ. 199-212. — C. M. Cooper, Theodotion's Influence on the Alexandrian Text of Judges, JBL 67 (1948), σ. 63-68. — M. Noth, Geschichte Israels, 1950 (1970⁷). — Τ. Ὀῦ αὐτοῦ, Das Amt des «Richters Israels», ἐν Bertholet-Festschrift, Tübingen 1950, σ. 404 ἐξ. (=Gesammelte Studien zum AT II, ThB 39, München 1969, σ. 71 ἐξ.). — N. H. Snaith, The Historical Books, OTMSt (1950), σ. 90 ἐξ. — I. Soisalon-Soininen, Die Text-Formen der Septuaginta-Übersetzung des Richterbuches, (AASF B 72, 1) Helsinki 1951. — G. Hölscher, Geschichtsschreibung in Israel, (SKHVL 50) Lund 1952. — Y. Kaufmann, Biblical Account of the Conquest of Palestine, 1953. — K. Oberhuber, Zur Syntax des Richterbuches: Der einfache Nominalsatz und die sog. nominale Apposition, VT 3 (1953), σ. 2-45. — J. Bright, Early Israel in Recent History Writing, 1956. — M. Buber, Königtum Gottes, 1956³, σ. 15 ἐξ. — E. Jenni, Vom Zeugnis des Richterbuches, ThZ 12 (1956), σ. 257-274. — J. Schreiner, Septuaginta-Massora des Buches der Richter. Eine textkritische Studie, (AnBibl 7) Roma 1957. — C. A. Simpson, Composition of the Book of Judges, Oxford 1957. — E. Täubler, Biblische Studien I: Die Epoche der Richter, hrsg. von H. - J. Zobel, 1958. — E. C. B. MacLaurin, The Hebrew Theocracy in the Tenth to the Sixth Centuries B.C. An Analysis of the Books of Judges, Samuel and Kings, 1959. — L. M. Muntingh, The Period of the Judges, OuTWP (1959), σ. 29-34. — J. P. Ober-

holzer, Geografiese Terme in die Rigtersboek en hulle Vertaling' OuTWP (1959), σ. 35-40. — W. Vollborn, Die Chronologie des Richterbuches, ἐν Baumgärtel - Festschrift, 1959, σ. 192-196. — A. H. van Zyl, The Relationship of the Israelite Tribes to the Indigenous Population of Canaan according to the Book of Judges, OuTWP (1959), σ. 51-60. — Τοῦ αὐτοῦ, The Message Formula in the Book of Judges, OuTWP (1959), σ. 61-64. — L. Alonso-Schökel, Erzählkunst im Buche der Richter, Bibl 42 (1961), σ. 143-172. — E. Jenni, Zwei Jahrzehnte Forschung an den Büchern Josua bis Könige, V. Richterbuch, ThR NF 27 (1961), σ. 129 ἐξ. — F. Maass, λ. Richterbuch, ἐν RGG³ V (1961), σ. 1095-1097. — C. F. Kraft, λ. Judges, Book of, ἐν IDB 2 (1962), σ. 1013-1023. — W. Beyerlin, Gattung und Herkunft des Rahmens im Richterbuch, ἐν Tradition und Situation; A. Weiser - Festschrift, Göttingen 1963, σ. 1 ἐξ. — W. Richter, Traditions-geschichtliche Untersuchungen zum Richterbuch, (BBB 18) Bonn 1963, 1966². — K.-D. Schunck, Benjamin, 1963. — R. Smeend, Jahwekrieg und Stämmebund. Erwägungen zur ältesten Geschichte Israels, (FRLANT 84) 1963. — W. Richter, Die Bearbeitung des «Retterbuches» in der deuteronomistischen Epoche, (BBB 21) Bonn 1964. — A. Alt, Essays on Old Testament History and Religion, 1966, σ. 173-237. — R. G. Bolling, Some Conflate Readings in Joshua - Judges, VT 16 (1966), σ. 293-298. — H. Haag, 'Ijjūnīm besepār šopetim, 1966. — E. Jenni, λ. Richterbuch, ἐν BHH III (1966), σ. 1599-1600. — J. L. McKenzie, The World of the Judges, 1966. — S. Mowinckel, Israels opphav og eldste historie, 1967. — M. Weinfeld, The Period of the Conquest and of the Judges as Seen by the Earlier and the Later Sources, VT 17 (1967), σ. 93-113. — (E. Sellin /) G. Fohrer, Einleitung in das Alte Testament, 1969^u, σ. 223-233. — G. Bacon, λ. Judges, The Book of, ἐν EJ τ. 10 (1972), σ. 442-450. — Y. T. Radday, Chiasm in Joshua, Judges and Others, Linguistica Biblica 3 (1973), σ. 6-13. — Hannelis Schulte, Die Entstehung der Geschichtsschreibung im Alten Israel, (BZAW 128) Berlin 1972. — O. Eissfeldt, Einleitung in das Alte Testament, 1976⁴, σ. 342-357. — H. Rösel, Studien zur Topographie der Kriege in den Büchern Josua und Richter, ZDPV 91 (1975), σ. 159-190, 92 (1976), σ. 10-46. — T. Veijola, Das Königtum in der Beurteilung der deuteronomistischen Historiographie, (AASF B 198) Helsinki 1977. — A. D. H. Mays, Israel in the Period of the Judges, 1978. — R. de Vaux, The Early History of Israel. II: From the Entry into Canaan to the Period of the Judges, 1978. — J. A.

Soggin, Introduction to the Old Testament, 1980³. — J. Schärbert, Sachbuch zum Alten Testament, 1981, σ. 258 ἐξ. κ.ά. — O. Kaiser, Einleitung in das Alte Testament, 1984⁵. — R. Smend, Die Entstehung des Alten Testaments, 1984³, σ. 410 ἐξ.

α'. Ὀνομασία

Τὸ βιβλίον τοῦτο, ὅπερ ἐν τῷ κανόνι κατέχει τὴν μεταξὺ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ Α' Σαμουὴλ θέσιν, καλεῖται Σιλωφετιμ (Ο': Κριταί, V: Judices) ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου χαρακτηρισμοῦ τῶν ἐν τῷ κυρίῳ μέρει αὐτοῦ ἱστορουμένων προσώπων, ὧν ἡ δρᾶσις πληροῖ τὸ μεταξὺ τοῦ θανάτου Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ τῆς ἐν Α' Σαμ. 1 ἐμφανίσεως τοῦ Σαμουὴλ χρονικὸν διάστημα. Ὁ χαρακτηρισμὸς τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ πρωταγωνιστούντων προσώπων ὡς κριτῶν ἀπαντᾷ οὐ μόνον ἐν αὐτῷ (2,16-18) ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Π. Διαθήκης (Ρούθ 1,1. Β' Σαμ. 7,7,11. Β' Βασ. 23,22. Α' Χρον. 17,6,10. Σοφ. Σειρ. 46,11).

Κριτῆς δ' ἐν γένει εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς ἐπὶ τοῦ ἰσχύοντος δικαίου βασιζομένης δικαστικῆς ἐξουσίας, δυνάμενος κυρίως νὰ ἀποφασίσῃ ἐν τινι διαδικασίᾳ. Παρ' Ἰσραήλ, ὡσπερ καὶ παρ' ἄλλοις σημιτικοῖς λαοῖς, ἐν προκρατικοῖς χρόνοις τὸ δικαστικὴν καὶ διοικητικὴν ἐξουσίαν συνδυάζον ἀξίωμα τοῦ κριτοῦ τοῦ Ἰσραήλ¹ ἔφερε μὴ κληρονομικὸς ἀξιώματοῦχος τῆς ἱεραῆς τῶν φυλῶν συμμαχίας. Οὕτω τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀξίωμα δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς προστάδιον τῆς βασιλείας, ἥτις οὐ μόνον παρέλαβε αὐτὸ ἀλλὰ καὶ κατέστησεν αὐτὸ κληρονομικόν. Ἡ διάκρισις τῶν περὶ κριτῶν διηγήσεων εἰς ἐκτενεῖς καὶ βραχείας, ἀφορώσας οὕτως εἰπεῖν εἰς μείζονας καὶ ἐλάσσονας κριτάς ἄγει εἰς διαπίστωσιν ὅτι οἱ μὲν «μείζονες» ὑπῆρξαν ἐλευθερωταὶ φυλῆς τινος ἢ φυλῶν τινῶν ἢ πασῶν τῶν φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ, οἱ δὲ ἐλάσσονες ἀμφι-

1. A. Alt, Die Ursprünge des israelitischen Rechts, 1934 (=Kleine Schriften, I 1953, σ. 278-332, βλ. ἰδίᾳ σ. 300-302. — O. Grotzer, Die Bezeichnung «Richter» für die charismatischen Helden der vorstaatlichen Zeit, ZAW 57 (1939), σ. 110-121. — M. Noth, Das Amt des «Richters Israels», ἐν Bertholet-Festschrift, 1950, σ. 404-417. — H. W. Hertzberg, Die Kleinen Richter, ThLZ 79 (1954), σ. 285-290. — H. - J. Kraus, Gottesdienst in Israel, 1954, σ. 63-65. — W. Vollebörn, Der Richter Israels, ἐν Rendtorff-Festschrift, 1958, σ. 21-31. — F. Ch. Fensham, The Judges and Ancient israelite Jurisprudence, OWTWP (1959), σ. 15-22. — A. van Selms, The Title «Judge», OWTWP (1959), σ. 41-50. — K. Elliger, λ. Richter in Israel, ἐν RGG³ V (1961), σ. 1095. — R. de Vaux, Ancient Israel, 1961, σ. 93 - 151. — W. Richter, Zu den «Richtern Israels», ZAW 77 (1965), σ. 40-72. — C. H. J. de Geus, De richteren van Israël, NedThT 20 (1965/66), σ. 81-100. — E. Jenni, λ. Richter, ἐν BHH III (1966), σ. 1596-1598. — K.-D. Schunck, Die Richter Israels und ihr Amt, VTSuppl 15 (1966), σ. 252-262. — D. A. McKenzie, The Judge of Israel, VT 17 (1967), σ. 118-121.

κτιονικοί κριταί, τ.ἔ. ἀξιωματοῦχοι τῆς ἱεράς τῶν φυλῶν συμμαχίας. Ἐντεῦθεν συνάγουν οἱ ἐρευνηταί, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὅτι κατὰ κυριολεξίαν κριταί ὑπῆρξαν οἱ «ἐλάσσονες» καὶ ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ κριτοῦ ἐπέξετάθη ὑπὸ τοῦ δευτερονομιστοῦ καὶ εἰς τοὺς «μείζονας» ἢ ἐλευθερωτάς.

β'. Περιεχόμενον

Τὸ ἐξ 21 κεφαλαίων συγκείμενον βιβλίον τῶν Κριτῶν δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς τρία μέρη, τ.ἔ. εἰς εἰσαγωγὴν, κύριον μέρος καὶ ἱστορικὸν παραρτήμα. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ (1,1—2,5)¹ ἀνασκοπεῖται ἡ τῆς Χαναάν κατακτήσεως ἣτις ἤδη ἀπετέλεσε κύριον θέμα τοῦ βιβλίου Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἀλλ' ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοῦτο περιγράφεται ὡς εἰς τὰς διαφόρους φυλάς ἀφεθεῖσα καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ πεδινῇ μὴ εἰσέτι πραγματοποιηθεῖσα. Ἐν τῷ κυρίῳ μέρει (2,6—16,31), εἰσαγομένῳ διὰ δευτερονομιστικῆς σκιαγραφήσεως τοῦ χαρακτηῖρος τῆς ὅλης περιόδου τῶν κριτῶν (2,6—3,6),¹ περιέχονται ἔκτενεις (μείζονες κριταί) καὶ βραχεῖαι (ἐλάσσονες κριταί) διηγήσεις περὶ δώδεκα κριτῶν. Τούτων οἱ ἕξ μείζονες, τ.ἔ. ὁ Ὅθνιέλ (3,7-11), ὁ Ἐχοῦδ (3,12-30), ὁ Βαρὰκ (μετὰ τῆς προφήτιδος Δεββώρας, 4—5), ὁ Γεδεὼν (6—8, μετὰ τινος παραρτήματος περὶ Ἀβιμέλεχ ἐν κεφ. 9), ὁ Ἰεφθάε (10,6—12,7) καὶ ὁ Σαμφὼν (13—16) χαρακτηρίζονται ὡς ἀπελευθερωταί. Οἱ δὲ ἕξ ἐλάσσονες, τ.ἔ. ὁ Σαμγάρ (3,31), ὁ Θωλά (10,1-12), ὁ Ἰαῖρ (10,3-5), ὁ Ἐβζάν (12,8-10), ὁ Ἐλὼν (12,11-12) καὶ ὁ Ἀβδὼν (12,13-15) εἶναι γνωστοὶ μόνον ἔκ τινων συντόμων ἐν τῷ βιβλίῳ εἰδήσεων καὶ χαρακτηρίζονται ἐν ἐρευνητικοῖς κύκλοις ὡς δικαστικοὶ ἀξιωματοῦχοι τῆς πανισραηλιτικῆς συμμαχίας. Ἐν τῷ ἱστορικῷ παραρτήματι (17—21) περιέχονται δύο ἀφηγήσεις ἐκ τῆς πρὸ τῆς βασιλείας ἐποχῆς, ἐν αἷς ἀντιστοιχῶς ἐξιστοροῦνται ἡ ἐν Δάν Ἰδρυσις ἱεροῦ (17—18) καὶ τὸ ἐν Γιβεὰ ἀνοσιούργημα μετὰ τοῦ ἐξ αἰτίας τούτου ἐπακολουθήσαντος ἀμφικτιονικοῦ πολέμου κατὰ τῆς φυλῆς τοῦ Βενιαμὴν (19—21). Ἀναλυτικώτερον τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου ἔχει ὡς κάτωθι.

α'. Εἰσαγωγὴ ἀνασκόπησις τῆς κατακτήσεως τῆς χώρας (1,1—2,5).

1. Αἱ ἐν τῇ νοτίῳ περιοχῇ φυλαί (1,1—21).

2. Αἱ ἐν τῇ κεντρικῇ καὶ τῇ βορείῳ περιοχῇ φυλαί (1,22-36).

3. Ἡ ἐν Βωχίμ (Ὁ Βαιθὴλ) ἐμφάνισις τοῦ ἀγγέλου τοῦ Γλαχβὲ (2,1-5).

β'. Κύριον μέρος· αἱ περὶ κριτῶν διηγήσεις (2,6—16,31).

α) Δευτερονομιστικὴ εἰσαγωγὴ ἀποστολῆ τῶν κριτῶν (2,6—3,6).

β) Κριταί (3,7—16,31).

1. Ὁ Ὅθνιέλ (Ὁ Γοθονιὴλ) ἐλευθερωτῆς τοῦ λαοῦ ἀπὸ ἐδωμιτικῆς (ἀνάγν. ἐδὼμ ἀντὶ ἀράμ) καταδυναστεύσεως (3,7-11).

2. Ὁ Ἐχοῦδ (Ὁ Ἀῶδ) ἐλευθερωτῆς τοῦ λαοῦ ἀπὸ μωαβιτικῆς καταδυναστεύσεως (3,12-30).

3. Ὁ Σαμγάρ (Ὁ Σαμεγάρ) ἐλευθερωτῆς τοῦ λαοῦ ἀπὸ φιλισταϊκῆς καταδυναστεύσεως (3,31).

4. Ὁ ὑπὸ τῆς προφήτιδας Δεββώρας ἐμπνευσθεὶς Βαράκ ἐλευθερωτῆς τοῦ λαοῦ ἀπὸ χαναανιτικῆς καταδυναστεύσεως (4,1-24).

1) Καταδυνάστευσις τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν χανααναίων, 4,1-3.

2) Δεββώρα καὶ Βαράκ, 4,4-11.

3) Ἦττα τοῦ Σισάρα (Μ: Σισερά), 4,12-16.

4) Ἡ ὑπὸ τῆς Ἰαήλ θανάτωσις τοῦ Σισάρα, 4,17-22.

5) Ἀπελευθέρωσις τοῦ Ἰσραὴλ, 4,23-24.

5. Ἔσμη τῆς Δεββώρας (5,1-31).

1) Δευτερονομιστικὴ εἰσαγωγή, 5,1.

2) Περίστασις, 5,2.

3) Εἰσαγωγή εἰς τὸν ὕμνον τῆς θεοφανείας, 5,3.

4) Ἐπίκλησις τοῦ Γραχβέ, 5,4-5.

5) Ἡ πρόσφατος δοκιμασία τοῦ Ἰσραὴλ μνημονευομένη ὡς προοίμιον τῆς θείας ἀπελευθερώσεως, 5,6-8.

6) Τὸ ἐν τῇ συνελύσει προανάκρουσμα τῆς θείας δικαιοσύσεως, 5,9-11.

7) Στροφή τοῦ λόγου πρὸς τὴν Δεββώραν καὶ τὸν Βαράκ, 5,12.

8) Προσέλευσις τῶν φυλῶν, 5,13-18.

9) Ἡ μάχη, 5,19-22.

10) Ἀρὰ κατὰ τῆς Μερῶζ (Ὁ Μαρῶζ), 5,23.

11) Εὐλογία ἐπὶ τὴν Ἰαήλ, 5,24.

12) Ἡ ὑπὸ τῆς Ἰαήλ θανάτωσις τοῦ Σισάρα, 5,25-27.

13) Σκωπτικὸν ἄσμα, 5,28-30.

14) Κατακλείς· ἀρὰ καὶ εὐλογία, 5,31a (τὸ 5,31b εἶναι δευτερονομιστικὴ χρονολογικὴ παρατήρησις, παρακρατηθεῖσα ἐκ τοῦ τέλους τῆς ἐν κεφ. 4 πεζῆς διηγήσεως περὶ τῆς ἐκστρατείας).

6. Ὁ Γεδεὼν (Μ Γιδ'ὼν) ἐλευθερωτῆς τοῦ λαοῦ ἀπὸ μιδγανιτικῆς καταδυναστεύσεως (6,1—8,32).

1) Μιδγανιτικὴ καταδυνάστευσις, 6,1-6.

2) Ἐπέμβασις προφήτου, 6,7-10.

3) Κλήσις τοῦ Γεδεὼν, 6,11-24.

4) Κατεδάφισις τοῦ βωμοῦ τοῦ Βάαλ, 6,25-32.

5) Προετοιμασία διὰ πόλεμον, 6,33-35.

6) Τὸ σημεῖον τοῦ πόκου καὶ τῆς δρόσου, 6,36-40.

7) Ἐπιλογή τῶν μαχητῶν, 7,1-8.

- 8) Ἐνύπνιον μιδγκανίτου πολεμιστοῦ, 7,9-15.
 9) Αἰφνιδιασμός, 7,16-22.
 10) Καταδίωξις τοῦ ἐχθροῦ, 7,23-25.
 11) Παράπονον τῶν ἐφραιμιτῶν, 8,1-3.
 12) Ἐκστρατεία εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώραν, 8,4-21.
 13) Ὁ Γεδεὼν ἀρνεῖται νὰ γίνῃ βασιλεύς, 8,22-23.
 14) Τὸ ἐκ λαφύρων τῆς Μιδγκάν κατασκευασθὲν ἐφῶδ τῆς Ὀφρά, 8,24-28.
 15) Οἰκογένεια τοῦ Γεδεὼν καὶ θάνατος αὐτοῦ, 8,29-32.
 16) Παρέκκλησις τοῦ Ἰσραὴλ (δευτερονομιστικὴ μετάβασις ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Γεδεὼν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἀβιμέλεχ), 8,33-35.
7. Ἀνεπιτυχὴς ἀπόπειρα τοῦ Ἀβιμέλεχ, υἱοῦ τοῦ Γεδεὼν ἢ Γερουββάαλ, πρὸς ἴδρυσιν ἰδίου βασιλείου (9,1-57).
 1) Πραξικόπημα τοῦ Ἀβιμέλεχ καὶ ἀνθρωποσφαγὴ ἐν Ὀφρά, 9,1-6.
 2) Ἀπόλογος τοῦ Ἰωθάμ, 9,7-21.
 3) Ἐξέγερσις τῶν συχεμιτῶν κατὰ τοῦ Ἀβιμέλεχ, 9,22-41.
 4) Καταστροφή τῆς Συχέμ καὶ κατάληψις τοῦ ὄχυροῦ αὐτῆς, 9,42-49.
 5) Πολιορκία τῆς Τεβέετ καὶ θάνατος τοῦ Ἀβιμέλεχ, 9,50-57.
8. Οἱ «ἐλάσσονες» κριταὶ Θωλὰ καὶ Ἰατρ (10,1-5).
 1) Θωλὰ, 10,1-2.
 2) Ἰατρ, 10,3-5.
9. Ὁ Ἰεφθάε ἐλευθερωτὴς τοῦ λαοῦ ἀπὸ ἀμμωνιτικῆς καταδυναστεύσεως (10,6—12,7).
 1) Ἀμμωνικὴ καταδυναστεύσις, 10,6-18.
 2) Ὁ Ἰεφθάε δέχεται τὴν ἡγεσίαν ὑπὸ ἔρουσ, 11,1-11.
 3) Διαπραγματεύσεις τοῦ Ἰεφθάε μετὰ τῶν ἀμμωνιτῶν, 11, 12-28.
 4) Εὐχὴ τοῦ Ἰεφθάε καὶ νίκη αὐτοῦ, 11,29-40.
 5) Πόλεμος μετὰξὺ Ἐφραὶμ καὶ Γιλεὰδ καὶ θάνατος τοῦ Ἰεφθάε, 12,1-7.
10. Οἱ «ἐλάσσονες» κριταὶ Ἐβζάν (Ὁ' Ἀβαισσάν), Ἐλών (Ὁ' Ἐλώμ) καὶ Ἀβδών (12,8-15).
 1) Ἐβζάν, 12,8-10.
 2) Ἐλών, 12,11-12.
 3) Ἀβδών, 12,13-15.
11. Ὁ Σαμψών (Μ: Σιμσών) ἐλευθερωτὴς τοῦ λαοῦ ἀπὸ φιλισταϊκῆς καταδυναστεύσεως (13,1—16,31).

- 1) Γέννησις τοῦ Σαμψών, 13,1-25.
- 2) Γάμος τοῦ Σαμψών, 14,1-11.
- 3) Αἶνιγμα τοῦ Σαμψών, 14,12-20.
- 4) Ἀνδραγαθήματα τοῦ Σαμψών, 15,1—16,3.
- 5) Σαμψών καὶ Δελιλά (Ο' Δαλιδά), 16,4-21.
- 6) Θάνατος τοῦ Σαμψών, 16,22-31.

γ'. Ἱστορικὸν παράρτημα· ἀφηγήσεις περὶ δύο φυλετικῶν μετακινήσεων (17,1—21,25).

1. Ὁ ἔφραιμίτης Μιχαίας καὶ ἡ ὑπὸ τῶν δανιτῶν ἕδρουσις ἱεροῦ (17,1—18,31).

- 1) Τὸ ἰδιωτικὸν ἱερὸν τοῦ Μιχαίου, 17,1-13.
- 2) Οἱ δανῖται εἰς ἀναζήτησιν ἐδαφικῆς περιοχῆς, 18,1-10.
- 3) Μετοίκησις τῶν δανιτῶν, 18,11-26.
- 4) Κατάληψις τῆς Λάγιξ (Ο' Λαῖσά) καὶ ἕδρουσις τῆς Δάν καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς, 18,27-31.

2. Ἀνοσιούργημα τῶν ἐν Γαβαὰ βενιαμινιτῶν καὶ τιμωρία αὐτῶν (19,1—21,25).

- 1) Ὁ ἐξ Ἐφραιμ λευίτης καὶ ἡ παλλακὴ του, 19,1-10.
- 2) Τὸ ἀνοσιούργημα, 19,11-30.
- 3) Ἐν συναθροίσει τῶν ἰσραηλιτῶν ἀποφασίζεται ἡ τιμωρία τῶν ἐνόχων, 20,1-11.
- 4) Πεῖσμα τῶν βενιαμινιτῶν, 20,12-13.
- 5) Αἱ πρῶται μάχαι, 20,14-28.
- 6) Ἥττα τῶν βενιαμινιτῶν καὶ ἐξόντωσις αὐτῶν, 20,29-48.
- 7) Μεταμέλεια τῶν ἰσραηλιτῶν, 21,1-7.
- 8) Αἱ παρθένοι τῆς Γαβέξ-γὶλ' ἀδ δίδονται εἰς τοὺς βενιαμινίτας, 21,8-14.
- 9) Ἀρπαγὴ τῶν θυγατέρων τῆς Σηλώ, 21,15-25.

γ'. Γένεσις τοῦ βιβλίου

Κατὰ τὴν ραββινικὴν παράδοσιν (Βαβ. Ταλμούδ, Βαβὰ βαθρά 14b) συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ Σαμουήλ. Κατὰ τοὺς ἐρευνητὰς ὅμως ἡ γνώμη αὕτη δὲν εὐσταθεῖ, ἅτε προσκρούουσα εἰς τὸν φιλολογικὸν καὶ ἱστορικὸν προβληματισμὸν τοῦ αὐτοῦ βιβλίου. Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι ἔναντι τοιοῦτου προβληματισμοῦ αἱ γινῶμαι τῶν ἐρευνητῶν ποικίλλουν. Ὁμογνωμοσύνη ὑπάρχει μόνον ὡς πρὸς τὸ ὅτι τὸ κύριον μέρος τοῦ βιβλίου (2,6—16,31) ἔχει δεχθῆ δευτερονομιστικὴν ἐπεξεργασίαν. Πέρα ὅμως τούτου ὑπάρχει τὸ τῆς προῖστορίας τοῦ βιβλίου πρόβλημα, οὗτινος ἡ κατανόησις ἐπιδιώκεται, ὥστε

καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, διὰ διαφόρων ἐρευνητικῶν μεθόδων, ἀντιστοιχουσῶν εἰς τὴν φιλολογικὴν κριτικὴν, τὴν ἱστορίαν τῶν παραδόσεων καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐκδόσεων.

Οἱ διὰ φιλολογικῆς κριτικῆς ἐξετάζοντες τὴν γένεσιν τοῦ βιβλίου τῶν Κριτῶν προϋποθέτουν, ὡς εἰκόσ, τὰ ἐκ τῆς ἐρέυνης τῶν πηγῶν τῆς Πεντατεύχου ἢ τῆς Ἐξατεύχου δεδομένα καὶ εὐρίσκουν ἐν αὐτῷ συνεχιζομένης εἶτε τὴν J καὶ τὴν E (Budde, Pfeiffer, Hölscher κ.ἄ.), εἶτε τὴν L, τὴν J καὶ τὴν E (Eissfeldt), εἶτε τὴν J¹, τὴν J² καὶ τὴν E (Simpson). Ἡ διὰ τοιαύτης ὁμῶς ἐξετάσεως συσχετίσις τῆς τὸ βιβλίον χαρακτηριζούσης θεολογικῆς θεωρήσεως τῆς ἱστορίας πρὸς τὴν γλαχβικὴν πηγὴν δὲν εἶναι πειστικὴ, διὸ καὶ πολλοὶ τῶν ἐρευνητῶν βλέπουν ἐν τῷ Κριτ. 1 τὴν κατὰ τὸν γλαχβιστὴν ἐκθεσιν τῆς καταλήψεως τῆς Χαναάν καὶ ἐν ταύτῳ τὸ τέλος τῆς πηγῆς ταύτης.

Εὐρεῖαν ἀπήχησιν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις εὐρίσκει ἡ διὰ τῆς ἱστορίας τῶν παραδόσεων κατανόησις τῶν προβλημάτων τοῦ βιβλίου, ὡς αὕτη ἐπεδιώχθη ὑπὸ τοῦ Noth, ὅστις θεωρεῖ τὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν ὡς τμήμα τοῦ δευτερονομιστικοῦ ἱστορικοῦ ἔργου (Δευτ. — Β' Βασιλ.) καὶ κατ' ἀκολουθίαν ταυτίζει τὸν συγγραφέα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος βιβλίου πρὸς τὸν συντάκτην τοῦ εἰρημένου ἱστορικοῦ ἔργου. Οὕτω πῶς χαρακτηριστικὰ τοῦ ἔργου τούτου γνωρίσματα, οἷα ἡ ἀπὸ τῆς Ἐξόδου ἐκ τῆς Αἰγύπτου μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ ὑπολογίζουσα παρέλευσιν 480 ἐτῶν χρονολογία (πρβ. Α' Βασ. 6,1) καὶ ἡ κατὰ τὸ θεολογικὸν σχῆμα ἀμαρτία - τιμωρία θεωρήσις τῆς ἱστορίας, ἐμφανίζονται σταθερῶς καὶ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, ὅπερ ἀπὸ τοῦ 2,6 συνεχίζει τὴν μετὰ τὸ Ἰησ. Ν. 23,16 ἱστορίαν. Ἡ ἐποχὴ τῶν κριτῶν ἐξιστορεῖται ἀπὸ 2,6 μέχρι Α' Σαμ. 12. Κατὰ τὸν μετέπειτα διαχωρισμὸν τῶν βασικῶν τμημάτων τοῦ δευτερονομιστικοῦ ἔργου ἡ περὶ δύο ἀκόμη κριτῶν, τ.ἔ. τοῦ Ἡλὶ (Μ: Ἐλὶ) καὶ τοῦ Σαμουήλ, ἀφήγησις συμπεριελήφθη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' Ἰσραὴλ βασιλείας ἕνεκα τῆς στενῆς σχέσεως τοῦ Σαμουήλ πρὸς τὴν θέσπισιν ταύτης.

Διὰ τοιαύτης ἐρέυνης διαπιστοῦται ὅτι διὰ τοὺς χρόνους τῶν κριτῶν ὁ δευτερονομιστὴς συμπεριέλαβεν ἐν τῷ ἔργῳ του δύο ἀρχικῶς αὐτοτελεῖς παραδόσεις, τ.ἔ. συλλογὴν ἐκτενῶν ἀφηγήσεων περὶ φυλετικῶν ἡρώων ἢ ἀπελευθερωτῶν (γνωστῶν ὡς μεϊζόνων κριτῶν) καὶ κατάλογον κριτῶν (γνωστῶν ὡς ἐλασσόνων κριτῶν). Αἱ περὶ Σαμφῶν διηγῆσεις, ὡσπερ ἡ εἰσαγωγὴ καὶ τὸ παράρτημα, ἔχουν προστεθῆ μεταγενεστέρως. Ἄξιον ἰδιαίτερας προσοχῆς τυγχάνει ὅτι ὁ δευτερονομιστὴς, γινώσκων ἐκ τῶν εἰς τὴν διάθεσιν του πηγῶν ὅτι ὁ Ἰεφθάε ἦτο ἀπελευθερωτὴς καὶ κριτῆς, παρενέβαλε τὴν περὶ Ἰεφθάε ὡς ἀπελευθερωτοῦ ὑπάρχουσαν ἐκτενῆ ἀφήγησιν (10,6—12,6) ἀμέσως πρὸ τῆς ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν κριτῶν κατονομασίας τοῦ Ἰεφθάε (12,7). Διὰ τῆς ἐν τῷ προσώπῳ ὁμῶς τοῦ Ἰεφθάε διασπάσεως τοῦ καταλόγου τῶν κριτῶν καὶ

διὰ πλαισιώσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν τῶν κριτῶν ὁ δευτερονομιστὴς ἐνεφάνισε καὶ τοὺς ἀπελευθερωτὰς ὡς κριτὰς. Ἐν τῇ πραγματικότητι λοιπὸν φορεῖς τοῦ ἀξιώματος τοῦ «κριτοῦ τοῦ Ἰσραὴλ» ἦσαν οἱ οὕτω πῶς καλούμενοι ἐλάσσονες κριταί.

Διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Alt καὶ τοῦ Noth ἐγένετο φανερόν ὅτι οἱ καλούμενοι ἐλάσσονες κριταὶ δύνανται, κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ παλαιοιστανδικὸν ἀξίωμα τοῦ «νομολόγου», νὰ θεωρηθοῦν ὡς φορεῖς πανισραηλιτικοῦ πρὸ τῆς βασιλείας ἀξιώματος, ἕπερ κυρίως ἀφεώρα εἰς τὴν διαφύλαξιν καὶ ἐξαγγελίαν τῶν τῶ δικαίων τῆς συμμαχίας τῶν Ἰσραηλιτικῶν φυλῶν ἀποτελούντων νόμων. Οὕτω ἐν τοῖς ἐλάσσοσι κριταῖς βλέπει ὁ μὲν Alt τοὺς ἐμπεπιστευμένους τὴν διαφύλαξιν καὶ παράδοσιν τοῦ περιπτωσιολογικοῦ δικαίου, ὁ δὲ Noth τοὺς ἐμπεπιστευμένους τὴν διαφύλαξιν τοῦ ὄλου θεοῦ δικαίου. Κατὰ τὸν Elliger οἱ ἐλάσσονες κριταὶ ἦσαν οἱ ἐμπεπιστευμένοι τὴν ἐξαγγελίαν τοῦ διὰ πάντας τοὺς Ἰσραηλίτας ἰσχύοντος ἀμφικτιονικοῦ δικαίου καὶ ἐν ταύτῳ τὰ εἰς κρίσιν ἐκτάκτων περιπτώσεων καὶ εἰς περαιτέρω διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου ἀρμόδια πρόσωπα. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ δύνανται πιθανῶς νὰ θεωρηθοῦν κριταὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ (Ἰησ. Ν. 24), ἡ Δεββώρα (Κριτ. 4,4-5) καὶ ἰδίᾳ ὁ Σαμουὴλ (Α' Σαμ. 7,15—8,3). Ἡ πρὸς τοὺς κριτὰς ἐξομοίωσις τοῦ ἱερέως Ἐλὶ (Α' Σαμ. 4,18) εἶναι μεταγενεστέρᾳ.² Ἀπήχησις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος θεσμοῦ πιθανῶς εὑρίσκεται ἐν Μιχ. 4,14 καὶ Δευτ. 17,8-13. Φαίνεται δ' ὅτι τὴν κληρονομίαν τοῦ τὸ πρῶτον ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις γνωσθέντος θεσμοῦ τοῦ «κριτοῦ τοῦ Ἰσραὴλ» παρέλαβεν ὁ βασιλεὺς, δεδομένου ὅτι ἡ περὶ δικαιοσύνης καὶ δικαίου φροντίς τοῦ βασιλέως ἀνῆκεν εἰς τὰ πρῶτιστα καθήκοντα αὐτοῦ (Β' Σαμ. 8,15. Ψαλμ. 72,1-2). Ἐκτὸς τοῦ βασιλέως παρέλαβον καὶ οἱ προφῆται ὠρισμένα στοιχεῖα τοῦ ἀξιώματος τούτου.³ Συνηρητημένον δ' ὡς ἦτο τὸ ἀξίωμα τοῦ κριτοῦ πρὸς τὸν θεσμὸν τῆς ἀμφικτιονίας, ἔληξε μετὰ τούτου ἅμα τῇ καθιδρῦσει τῆς βασιλείας. Μετὰ τὴν διὰ τῆς βασιλείας διάλυσιν τῆς παλαιᾶς τάξεως τῆς ἱεραῆς τῶν φυλῶν συμμαχίας ἀπώλεσε τὴν αὐτοτελή του σπουδαιότητα.

Παρατηρητέον δ' ὅτι πρὸς τὴν ὡς ἄνω σημασίαν τοῦ κριτοῦ (ἔβρ. σιωφὲτ) ἔρχονται εἰς σχέσιν παράλληλοί τινες χαρακτηρισμοὶ ἐν τοῖς κειμένοις τῆς Μάρι (ἀκκαδ. σ 1 α π ί τ ο υ : φυλετικὴ αὐθεντία) καὶ τῆς Οὐγαρίτιδος (σ 1 ω φ ἔ τ : παράλληλον πρὸς τὸ μ ἔ λ ε ῖ = βασιλεὺς), ἔτι δὲ καὶ ἐν φοινικιαῖς καρρηθονιακαῖς ἐπιγραφαῖς (σ ο υ φ φ ἔ τ ε ν) καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Π. Διαθήκῃ ἐν Ἀμ. 2,3, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ ἄρχοντος (κυριολ. κριτοῦ) τοῦ Μωάβ. Οἱ δὲ καλούμενοι μεῖζονες κριταί, παραβλεπομένης τῆς μεταγενεστέρως γενομένης

2. Πρβ. C. Westermann, J. Eli, ἐν BHH I (1962), σ. 395.

3. H. - J. Kraus, Die prophetische Verkündigung des Rechts in Israel, 1957.

δευτερονομιστικῆς πλαισιώσεώς των δὲν ἔρχονται εἰς σχέσιν πρὸς τὴν ὡς ἀπονομὴν δικαιοσύνης νοουμένην δικαιοδοσίαν. Ὅντες χαρισματοῦχοι ἡγέται δὲν εἶναι φορεῖς θεσμικοῦ ἀξιώματος. Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτῶν ὡς κριτῶν, τ.ξ. κατὰ διαδοχὴν (οὐχὶ κληρονομικὴν) ἀξιωματούχων τῆς Ἰσραηλιτικῆς συμμαχίας καὶ προδρόμων τῆς βασιλείας, ἀποδίδεται αὐτοῖς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ δευτερονομιστοῦ. Ἀρχικῶς λοιπὸν οἱ ἥρωες δὲν εἶχον πανισραηλιτικὴν δρᾶσιν, ὡς ἀποδίδει αὐτοῖς ὁ Δευτερονομιστὴς (πρβ. Jenni).

Ἀξιόλογος εἶναι καὶ ἡ διὰ τῆς ἱστορίας τῶν ἐκδόσεων τοῦ βιβλίου ἐξέτασις τῆς γενέσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Beyerlin καὶ τοῦ Richter. Ἐκάτερος τούτων δι' ἰδίας μορφολογικῆς ἐρεύνης εὕρισκει μεταξύ τῆς ἐν κεφ. 2 εἰσαγωγῆς, ἐν ἣ περιέχεται θεολογικὴ θεώρησις τῆς ἱστορίας, καὶ τῶν τὰς περὶ ἡρώων διηγήσεις πλαισιούντων ἐδαφίων διαφοράν, ἄγουσαν εἰς ἀποδοχὴν διαφόρων συγγραφέων (πρβ. Kaiser). Εἰδικώτερον, κατὰ τὸν Richter ἐν 3,12—9,55 περιέχεται βορειοισραηλιτικὸν τι βιβλίον ἀπελευθερωτῶν, ὅπερ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς βᾶσις τῆς ὕστερον ἐν τῷ δευτερονομιστικῷ ἱστορικῷ ἔργῳ περιληφθείσης διηγήσεως. Τὸ παλαιὸν βιβλίον τοῦτο ἔτυχε τριττῆς ἐπεξεργασίας· πρῶτον δευτερονομικῆς, ἐξ ἧς προέρχεται ἡ πλαισιώσις τῶν ἐν 3,12—9,57 διηγήσεων, δεύτερον ἐτέρας δευτερονομικῆς, εἰς ἣν ὀφείλεται ἡ ἔνταξις τοῦ χωρίου 3,7-11 ἐνθα γίνεται λόγος περὶ παραδειγματικοῦ ἥρωος πιθανῶς καταγομένου ἐκ τοῦ νοτίου βασιλείου, καὶ τρίτον δευτερονομιστικῆς, δι' ἧς τὸ οὕτω πως πλαισιωθὲν βιβλίον ἀπελευθερωτῶν περιελήφθη ἐν τῷ δευτερονομιστικῷ ἱστορικῷ ἔργῳ. Εἰς τὴν τρίτην ἐπεξεργασίαν ὀφείλονται ὡσαύτως ἡ πρὸς τὴν δευτερονομιστικὴν χρονολογίαν προσαρμογὴ τῶν ἀριθμητικῶν δεδομένων, αἱ τοὺς κριτὰς προσδιορίζουσαι τυπικαὶ φράσεις, ἐν αἷς καὶ αἱ εἰδήσεις περὶ τοῦ θανάτου των, αἱ εἰσαγωγαὶ 2,7-19 καὶ 10,6-16, ἡ ἔνταξις τοῦ καταλόγου τῶν κριτῶν, γενομένου κατὰ τὸν Richter ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τῆς βασιλείας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν βασιλικῶν χρονικῶν, καὶ τῶν περὶ Ἰεφθάε καὶ Σαμφῶν διηγήσεων. Εἰρήσθω δ' ὅτι κατὰ τὸν Richter οἱ ἐν τῷ καταλόγῳ (10,1-5 καὶ 12,7-15) κριταὶ νοοῦνται οὐχὶ ὡς φορεῖς ἀμφικτιονικοῦ ἀξιώματος ἀλλ' ὡς διοικητικοὶ καὶ δικαστικοὶ ἐκπρόσωποι περιοχῆς ἢ πόλεως, διοριζόμενοι ὑπὸ τῶν πρεσβυτῶν ἐν χρόνοις μεταβάσεως ἀπὸ τῆς φυλετικῆς εἰς τὴν ἀστικὴν ἔννομον τάξιν. Πέρα τῆς περὶ προδευτερονομιστικῶν ἐπεξεργασιῶν τοῦ βιβλίου τῶν Κριτῶν θεωρήσεως τοῦ Richter, αἱ ἐρευνητικαὶ προσπάθειαι τοῦ Smend καὶ τοῦ Veijola στρέφονται εἰς διαπίστωσιν, καὶ ἐν τῷ τμήματι τούτῳ τοῦ δευτερονομιστικοῦ ἱστορικοῦ ἔργου, τῶν κατὰ διαφόρους καιροὺς γενομένων τριῶν δευτερονομιστικῶν διασκευῶν. Οὕτω ἐπὶ παραδείγματος ἡ ὑπὸ τοῦ Γιδ' ὡν ἄρνησις τῆς βασιλείας (8,22 ἐξ.) καὶ ἡ παράληψις τῆς παραβολῆς τοῦ Ἰωθάμ (9,7 ἐξ.) ἀποδίδονται ὑπὸ τοῦ Veijola εἰς τὸν νομιστικὸν δευτερονομιστὴν (DtnN).

Ἐχων τις ὑπ' ὄψει τὰ εἰς τὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν ἀφορῶντα ἐρευνη-

τικά δεδομένα, δύναται νὰ σχηματίσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον σαφῆ εἰκὼνα τῆς μακρᾶς διαμορφώσεως τούτου. Κύρια στάδια τῆς τοιαύτης διαμορφώσεως διακρίνονται τρία, ἤτοι τὸ προδευτερονομιστικόν, τὸ δευτερονομιστικόν καὶ τὸ μεταδευτερονομιστικόν. Ἐν τῷ προδευτερονομιστικῷ σταδίῳ διεμορφώθησαν κατὰ βάσιν τὰ συστατικά τοῦ βιβλίου στοιχεῖα, ἤτοι ἡ ἐν 3,12-30 (Ἐχοῦδ)⁴, 4—5 (Δεββώρα), 6,11—8,28 (Γιδῶν)⁵, 8,29—9,57 (βασιλεία τοῦ Ἀβιμέλεχ ἐν Συχέμ)⁶, 10,17—12,7 (Ἰεφθαί)⁷ καὶ 13—16 (Σαμφὼν)⁸ περὶ ἀπελευθερωτῶν συλλογῆ ὑπὸ ἀρχικὴν τινα μορφήν (ἄνευ δευτερονομιστικῆς φρασιολογίας), ὁ ἐν 3,31 (Σαμγάρ)⁹, 10,1-5 (Θωλά, Ἰατρ) καὶ 12,

4. O. G l a s e r, Zur Erzählung von Ehud und Eglon (Ri 3,15-26), ZDPV 55 (1932), σ. 81 ἐξ. — E. G. H. K r a e l i n g, Difficulties in the Story of Ehud, JBL 54 (1935), σ. 205-210.

5. E. N e s t l e, Das Vlies des Gideon, ARW 12 (1909), σ. 154-156. — W. S c h u l t z, Das Vlies des Gideon, OLZ 13 (1910), σ. 241-251. — S. T o l k o w s k y, «Gideon's 300» (Judges VII and VIII), JPOS 5 (1925), σ. 69-74. — F. L. T r u m p e r, The Choosing of Gideon's 300 (Judges 7,5,6), JPOS 6 (1926), σ. 108 ἐξ. — S t. A. C o o k, The Theophanies of Gideon and Manoah, JThSt 28 (1926/27), σ. 368-383. — A. M a l a m a t, The War of Gideon and Midian: A Military Approach, PEQ 85 (1953), σ. 61-65. — L. A l o n s o - S c h ö k e l, Heros Gedeon. De genere litterario et historicitate Jdc 6—8, VD 32 (1954), σ. 3-20, 65-76. — D. D a u b e, Gideon's Few, JJSt 7 (1956), σ. 155-161. — E. K u t s c h, Gideons Berufung und Altarbau Jdc 6, 11-24, ThLZ 81 (1956), σ. 75-84. — C. F. W h i t l e y, The Sources of the Gideon Stories, VT 7 (1957), σ. 157-164. — Y. K a u f m a n n, The Gideon Stories, Tarbiz 30 (1960/61), σ. 139-147. — W. B e y e r l i n, Geschichte und heilsgeschichtliche Traditionsbildung im AT (Ri 6—8), VT 13 (1963), σ. 1 ἐξ. — B. L i n d a r s, Gideon and Kingship, JThSt NS 16 (1965), σ. 315-326. — H. H a a g, Gideon-Jerubbaal-Abimelek, ZAW 79 (1967), σ. 305-314.

6. E. S e l l i n, Wie wurde Sichem eine israelitische Stadt?, 1922. — E. N i e l s e n, Shechem, 1955. — E. F. C a m p b e l l Jr., Excavation at Shechem, 1960, BA 23 (1960), σ. 102-110. — A. D. C r o w n, A Reinterpretation of Judges IX in the Light of its Humour, Abr-Nahrain 3 (1961/62), σ. 90-98.

7. N. H. F r o s t i g - A d l e r, La storia di Jefte, Annuario di studi ebraici 2 (1964/65), σ. 9-30. — W. R i c h t e r, Die Überlieferungen um Jephthah Ri 10; 17—12,6, Bibl. 47 (1966), σ. 485-556.

8. P. C a r u s, The Story of Samson and Its Place in the Religious Development of Mankind, 1907. — H. G u n k e l, Simson, ἐν Reden und Aufsätze, 1913, σ. 38-64. — A. S m y t h e P a l m e r, The Samson-Saga and Its Place in Comparative Religion, 1913. — P. H a u p t, Samson and the Ass's Jaw, JBL 33(1914), σ. 296-298. — M. N o t h, Die israelitischen Personennamen, 1928, σ. 38, 223. — A. v a n S e l m s, The Best Man and Bride — From Sumer to St. John, JNES 9 (1950), σ. 65-75. — J. B l e n k i n s o p p, Structure and Style in Judges 13—16, JBL 82 (1963), σ. 65-76. — A. G. v a n D a a l e n, Simson, 1966.

9. F. C. h. F e n s h a m, Shamgar ben 'Anath, JNES 20 (1961), σ. 197 ἐξ. — E. D a n e l i u s, Shamgar ben 'Anath, JNES 22 (1963), σ. 191-193. — A. v a n S e l m s, Judge Shamgar, VT 14 (1964), σ. 294-309.

8-15 (Ἐβζάν, Αἰλὼν καὶ Ἀβδὼν) κατάλογος τῶν κριτῶν ὑπὸ βραχυτέραν τῆς ἡμῖν γνωστῆς μορφῆν, ἢ ἐν 1,1-25 ἀνασκόπησις τῆς κατακτῆσεως τῆς χώρας καὶ αἱ ἐν 17,1—18,31¹⁰ καὶ 19,1—21,25¹¹ ἀφηγήσεις περὶ δύο φυλετικῶν μετακινήσεων ὑπὸ ἀρχικὴν τινα μορφήν. Τὰ ἐν τοῖς προδευτερονομιστικῆς τμημάσι τοῦ βιβλίου φιλολογικὰ εἶδη εἶναι θρύλοι μετ' ὀνοματικῶν, τοπικῶν καὶ λατρευτικῶν αἰτιολογιῶν καὶ ἱστορικαὶ ἀφηγήσεις. Ἐν σχέσει δὲ πρὸς ταύτας παρατηρητέον ὅτι, ἐνῶ ἐν τῇ περὶ Ὁθνιὲλ ἀφηγήσει (3,7-11)¹² μόνον τὰ ὀνόματα δύνανται νὰ ἀναχθοῦν εἰς ἀρχικὴν τινα παράδοσιν, ἐν ταῖς ἔκτενέσιν ἀφηγήσεσι, καὶ ἰδίᾳ ταῖς περὶ τοῦ Γιδ'ὼν καὶ τοῦ Σαμφὼν, τυγχάνει καταφανῆς ἢ ἐκ συναρμογῆς στοιχείων πλουσίου καὶ ποικίλου παραδοσιακοῦ ὕλικου συγκρότησίς των.

Μεγάλην σπουδαιότητα διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν φιλολογικῶν εἰδῶν ἔχει ἐν πρώτοις τὸ ἐπινίκιον ἄσμα τῆς Δεββώρας (5,2-31)¹³, ὅπερ εἶναι

10. J. A. B e w e r, The Composition of Judges, Chaps. 17,18, *AJSL* 29 (1912/13), σ. 261-283. — Ch. H a u r e t, Aux origines du sacerdoce danite, à propos de *Jud* 18,30-31, ἐν *Mélanges R o b e r t*, 1957, σ. 105-113. — M. N o t h, The Background of Judges 17—18, ἐν *Israel's Prophetic Heritage: J. M u i l e n b u r g - F e s t s c h r i f t*, New York 1962, σ. 68 ἔξ. (= *Der Hintergrund von Ri* 17—18, ἐν *Aufsätze zur biblischen Landes- und Altertumskunde I*, Neukirchen 1971, σ. 133 ἔξ.).

11. J. A. B e w e r, The Composition of Judges, Chaps. 20,21, *AJSL* 30 (1913/14), σ. 149-165. — O. E i s s f e l d t, Der geschichtliche Hintergrund der Erzählung von Gibeas Schandtat, ἐν *Beer-Festschrift*, 1935, σ. 19-40. — A. B e s t e r s, Le sanctuaire centrale dans *Jud. XIX—XXI*, 1965.

12. E. T ä u b l e r, Cushan-Rishathaim, *HUCA* 20 (1947), σ. 137-142. — A. M a l a m a t, Cushan Rishathaim and the Decline of the Near East around 1200 B.C., *JNES* 13 (1954), σ. 231-242. — J. B r i g h t, A History of Israel, 1959, σ. 156-157.

13. Γ. Π α ν τ α ζ ἰ δ ο ῦ, Ὁ ἐπινίκιος τῆς Δεββώρας ὕμνος, 1885. — J. W. R o t h s t e i n, Zur Kritik des Deboraliedes, *ZDMG* (1902), σ. 175 ἔξ. — V. Z a p l e t a l, Das Deboralied, 1905. — P. R i e s s l e r, Zum Deboralied, *BZ* (1909), σ. 266 ἔξ. — W. F. A l b r i g h t, Some additional notes on the Song of Deborah, *JPOS* 2 (1922), σ. 284 ἔξ. — C. B r u s t o n, Le Chant de Débora, *ÉThR* (1927), σ. 489-515. — I. W. S l o t k i, The Song of Deborah, *JThSt* 33 (1932), σ. 341-354. — E. S e l l i n, Das Deboralied, ἐν *P r o c k s c h - F e s t s c h r i f t*. 1934, σ. 149-166. — W. F. A l b r i g h t, The Song of Deborah in the Light of Archaeology, *BASOR* 62 (1936), σ. 26-31. — A. F e r n a n d e z, La Oda triunfal de Debora, *EE* 15 (1936), σ. 5-46. — R. M. E n g b e r g / W. F. A l b r i g h t, Historical Analysis of Archaeological Evidence: Megiddo and the Song of Deborah, *BASOR* 78 (1940), σ. 4-9. — B. L. G o d d a r d, The Critic and Deborah's Song, *Westminster ThJ* 3 (1941), σ. 93-112. — O. G r e t h e r, Das Deboralied, 1941. — T. P i a t t i, Una nuova interpretazione metrica, testuale, esegetica del Cantico di Debora Giudici 5,2-31, *Bibl* 27 (1946), σ. 65-106, 161-209. — G. G e r l e m a n, The Song of Deborah in the Light of Stylistics, *VT* 1 (1951), σ. 168-180. — P. R. A c k r o y d, The Composition of the Song of Deborah, *VT* 2 (1952), σ. 160-162. — Ch a i m R a b i n, Judges V, 2 and the «Ideology»

παλαιότερον τῆς ἐν κεφ. 4 ἀνεξαρτήτου μὲν ἀπ' αὐτοῦ ἀλλὰ κοινήν μετ' αὐτοῦ τὴν περὶ ἱεροῦ πολέμου ἰδέαν ἐχούσης πεζῆς διηγήσεως καὶ ἐν τῶν παλαιωτάτων ποιητικῶν ἐδαφίων τῆς Π. Διαθήκης, πιθανῶς θεωρούμενον λειτουργικὴ σύνθεσις, ἐμφανισθεῖσα ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἀμφικτιονικῆς λατρείας τοῦ Γλαχβὲ βραχύ τι μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σισάρα νίκην τοῦ Βαράκ, καὶ κατ' ἀκολουθίαν χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 12ης ἐκ/δος π.Χ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μεταγενεστέραν ἐπιγραφὴν του, ἡ σύνθεσις του δὲν πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὴν Δεββώραν, πρὸς ἣν ἄλλως τε στρέφεται ὁ λόγος. Ἐν δραματικῇ ἐναργείᾳ, ζωηρᾷ ἐναλλαγῇ τῶν φωνῶν καὶ τῶν σκηνῶν, ποικίλῃ, πλὴν ἄχρι τοῦδε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀκαθορίστῳ, μετρικῇ καὶ στροφικῇ δομῇ καὶ διαδοχικῇ ἐμφανίσει διαφόρων φιλολογικῶν εἰδῶν (ὕμνου, σκωπτικοῦ ἄσματος, ἀρᾶς καὶ εὐλογίας (πρβ. ἡμετ. Εἰσαγ. εἰς τὴν Π. Διαθήκην, σ. 100 ἐξ.) τὸ ἄσμα τῆς Δεββώρας ἐξυμνεῖ τὸν ἀπὸ τοῦ Σινᾶ ἐπιφανιζόμενον Θεόν, ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς συμμετέχοντας εἰς τὴν ἑορτὴν καὶ ποιεῖται μνεῖαν τῶν τε τῆς μάχης ἀποσχουσῶν καὶ τῶν εἰς ταύτην μετασχουσῶν φυλῶν καὶ παριστᾷ τὴν μάχην ὡς θείαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν κρίσιν. Περαιτέρω τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἄσμα καλεῖ εἰς κατάρασιν τῆς πόλεως Μερῶμ, ἥτις ἀπέφυγε τὸ χρέος της νὰ βοηθῆσῃ εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ εἰς εὐλογίαν τῆς Ἰαήλ, ἥτις ἐθανάτωσε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος Σισάρα, καὶ θεᾶται νοερῶς καὶ ἐν συγκεκαλυμμένῃ χλεύῃ ἔνθεν μὲν τὴν ἐν ἀγωνίᾳ κακὸν τι προαισθανομένην μητέρα τοῦ Σισάρα, ἔνθεν δὲ τὰς γυναῖκάς του, ματαιοδόξως προσμενούσας τὴν μετὰ λαφύρων ἐπάνοδόν του.¹⁴ Τέλος ἐκ τοῦ περιγραφέντος γεγονότος συνάγεται ἐπίκαιρον καὶ σταθερὸν συμπέρασμα διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον· «οὕτως ἀπόλθιντο πάντες οἱ ἐχθροί σου, Κύριε· καὶ οἱ ἀγαπῶντες Αὐτὸν ὡς ἔξοδος ἡλίου ἐν δυνάμει αὐτοῦ».

Ἀξιόλογα διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν φιλολογικῶν εἰδῶν εἶναι ὡσαύτως, ἡ παραβολὴ τοῦ Ἰωθάμ (9,7-15)¹⁵, διάφοροι κατάλογοι (1. 10,1-5. 12,7-15),

of Deborah's War, JJSt 6 (1955), σ. 125-134. — A. Weiser, Das Deboralied, ZAW 71 (1959), σ. 67-97. — J. Blenkinsopp, Ballad Style and Psalm Style in the Song of Deborah, Bibl 42 (1961), σ. 61-76. — J. Schreiner, Textformen und Urtext des Deboraliedes in der Septuaginta, Bibl 42 (1961), σ. 173-200. — Τοῦ αὐτοῦ, Zum B-Text des griechischen Canticum Debrae, Bibl 42 (1961), σ. 333-358. — E. Jenni, λ. Deboralied, ἐν BHH I (1962), σ. 330. — M. S. Seale, Deborah's Ode and the Ancient Arabian Qasida, JBL 81 (1962), σ. 343-347. — H. - P. Müller, Der Aufbau des Deboraliedes, VT 16 (1966), σ. 446-459. — E. Tov, The Textual History of the Song of Deborah in the A Text of the LXX, VT 28 (1978), σ. 227.

14. Περὶ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ πάθους τῶν στ. 28-30 βλ. ICC, Judges, σ. 166 ἐξ.

15. E. H. Maly, The Jotham Fable — Anti-Monarchical? CBQ 22 (1960), σ. 299-305. — U. Simon, The Parable of Jotham (Judges IX, 8-15): The Parable, its Application and their Narrative Framework, Tarbiz 34 (1964/65), σ. 1-34.

αἱ αἰνιγματικαὶ ῥήσεις τοῦ Σαμψών (14,14,18), οἱ διάφοροι θρύλοι καὶ αἱ ἱστορικαὶ ἀφηγήσεις. Ἐκ τῆς πρὸ τῆς βασιλείας ἐποχῆς κατάγονται ἤδη τὸ ἄσμα τῆς Δεββώρας, οἱ ἐν κεφ. 1 κατάλογοι πόλεων, ὁ ἐν 10,1-5 καὶ 12,7-15 κατάλογος τῶν «ἐλασσόνων» κριτῶν καὶ ὁ πυρὴν τῶν ἐν τῷ ἱστορικῷ παραρτήματι (17—21) ἀφηγήσεων περὶ δύο φυλετικῶν μετακινήσεων. Ἐν τῇ ἀρχαιοτέρᾳ ἐποχῇ τῆς βασιλείας αἱ περὶ ἀπελευθερωτῶν ποικίλαι προφορικαὶ παραδόσεις διαμορφοῦνται εἰς ἐκτενεστέρας συνθέσεις καὶ πιθανῶς φέρονται ἤδη εἰς χαλαρὰν σύνδεσιν πρὸς ἀλλήλας.

Ἵστερον, ἐν τῷ δευτερονομιστικῷ σταδίῳ, δλόκληρον τὸ κύριον μέρος τοῦ βιβλίου, πλὴν τῆς ἱστορίας τοῦ Σαμψών, διασκευάζεται ὑπὸ τοῦ δευτερονομιστοῦ ἐπὶ τῇ βάσει σχήματος θεολογίας τῆς ἱστορίας καὶ ἐντάσσεται ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ δευτερονομιστικὸν χρονολογικὸν διάγραμμα.¹⁶ Ὅ,τι ὑποτυποῦται ἐν τῇ δευτερονομιστικῇ εἰσαγωγῇ (2,6—3,6) καὶ δὴ ἐν 2,11-19 ἐφαρμόζεται διὰ πλαισιώσεως μιᾶς ἐκάστης τῶν ἀπὸ Ὁθνιὲλ μέχρι τοῦ Ἰεφθάε πέντε ἐκτενεστέρων ἀφηγήσεων, ἐνῶ, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἐν τῇ περὶ Ὁθνιὲλ ἀφηγήσει μόνον τὰ ὀνόματα δύνανται νὰ ἀναχθοῦν εἰς ἀρχικὴν τινα παράδοσιν. Διὰ τοιαύτης δὲ συναρμολογήσεως τοῦ παλαιότερου παραδοσιακοῦ ὕλικου καὶ συνδέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν κατάλογον τῶν ἐλασσόνων κριτῶν ἀναφαίνεται τὸ πρῶτον ἢ περὶ διαδοχῆς τῶν ἀξιωματούχων κριτῶν τῆς ἱσραηλιτικῆς συμμαχίας ἀντίληψις καὶ διὰ ταύτης ἡ «ἐποχὴ τῶν κριτῶν».

Ἐν τῷ μεταδευτερονομιστικῷ σταδίῳ πιθανῶς προσαρτῶνται αἱ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ (1,1—2,5) καὶ τῷ παραρτήματι (17—21) παλαιαὶ παραδόσεις, δεδομένου ὅτι αὗται δὲν ἔχουν τύχει δευτερονομιστικῆς ἐπεξεργασίας. Ἴχνη μεταιχμαλωσιακῆς διευρύνσεως ἀνευρίσκονται ἐν κεφ. 20—21 (πρβ. Jenni).

δ'. Ἱστορικὴ σπουδαιότης

Ἐκ τῆς γενέσεως τοῦ βιβλίου γίνεται φανερόν ὅτι τοῦτο περιέχει παλαιολατὰς παραδόσεις, ἀρρήκτως συνδεδεμένας πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῶν περιγραφόμενα γεγονότα, καὶ κατ' ἀκολουθίαν πολυτίμους ἱστορικὰς εἰδήσεις περὶ χρονικῆς τῆς ἱσραηλιτικῆς ἱστορίας περιόδου, εἰς ἣν μετὰ δυσκολίας ἐπιρρί-

16. W. Frankenberg, Die Composition des deuteronomischen Richterbuches (Richter II, 6-XVI) nebst einer Kritik von Richter XVII-XXI, 1895. — E. O'Doherty, The Literary Problem of Judges 1,1—3,6 CBQ 18 (1956), σ. 1-7. — W. Beyerlin, Gattung und Herkunft des Rahmens im Richterbuch, ἐν Weiser-Festschrift, 1963, σ. 1-29. — W. Richter, Die Bearbeitung des «Richterbuches» in der deuteronomischen Epoche, (BBB 21) Bonn 1964. — A. Rose, The Composition of the Introduction of the Book of Judges (Judges II, 6—III, 6), Tarbiz 35 (1965/66), σ. 201-213. — N. Stemer, The Introduction to Judges, 2,1—3,4, JQR 57 (1966/67), σ. 239-241.

πτεται φῶς ἐξ ἄλλων πηγῶν. Οἴκοθεν πάντως νοεῖται ὅτι ἡ χρῆσις τῶν εἰδήσεων τούτων προϋποθέτει τὴν ἀνεύρεσίν των ἐν τῷ προδευτερονομιστικῷ των σταδίῳ, δεδομένου ὅτι εἰς διαπιστουμένην δευτερονομιστικὴν ἐπεξεργασίαν ὀφείλονται πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ σχηματικότης χρονολογήσεως τῶν γεγονότων καὶ φυλετικῆς προελεύσεως τῶν διαφόρων κριτῶν.

Ὁ σχηματικὸς καθορισμὸς χρονικῶν περιόδων, συνήθως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στρογγύλων ἀριθμῶν 40, 80 καὶ 20 (πιθανῶς δηλωτικῶν ἀντιστοιχῶς τῆς χρονικῆς διαρκείας μιᾶς γενεᾶς, δύο γενεῶν καὶ ἡμισείας γενεᾶς), ἐλέγχεται ἀνίσχυρος, διότι ὁ ἐντεῦθεν λαμβανόμενος συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν 410 ἐτῶν, ὅστις δηλοῖ τὴν διάρκειαν τῆς περιόδου τῶν κριτῶν ἀπὸ τῆς δευτέρας μετὰ τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ γενεᾶς μέχρι καὶ τῆς διαρκείας τοῦ βίου τοῦ Σαμψῶν, ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ ὅ,τι εἶναι ἡμῖν γνωστὸν ἐξ ἄλλων βιβλικῶν εἰδήσεων καὶ ἀντιτίθεται ἰδίᾳ εἰς τὸ χωρίον Α' Βασ. 6,1, καθ' ὃ ἡ ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος ἑναρξίς τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ ἐγένετο ἐν τῷ 480ῳ ἔτει ἀπὸ τῆς ἐξόδου. Ἀνίσχυρος ὡσαύτως ἐλέγχεται ἡ σχηματικὴ φυλετικὴ προέλευσις τῶν διαφόρων κριτῶν, διότι εἶναι καταφανὴς ἡ ἐπιτήδευσις ἐν τῇ ἐκζητήσει ἰδίου κριτοῦ ἐκ μιᾶς ἐκάστης τῶν δώδεκα φυλῶν. Ἡ ἐξέτασις ὅμως τῶν διηγήσεων ἐν τῷ προδευτερονομιστικῷ των σταδίῳ καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐπιτυγχανομένη ἀποσχηματοποίησις δεικνύουσι ἔνθεν μὲν ὅτι χρονικῶς οἱ βίοι τῶν πρωταγωνιστούντων προσώπων κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀλληλεπικαλύπτονται, ἔνθεν δὲ ὅτι ἐκ τῶν προσώπων τούτων ἄλλα ἦσαν χαρισματοῦχοι φυλετικοὶ ἐλευθερωταί, οἷοι οἱ «μείζονες» κριταί, καὶ ἄλλα προκρατικοὶ ἀξιωματοῦχοι τῆς ἱεραῆς τῶν φυλῶν συμμαχίας, οἷοι οἱ «ἐλάσσονες» κριταί.

Ἡ ἐξέτασις τοῦ βιβλίου ἐν τῷ προδευτερονομιστικῷ του σταδίου, συνδυαζομένη πρὸς ὅ,τι ἄλλο σχετικὸν γινώσκομεν ἐκ τῆς Βίβλου καὶ τῆς ἀρχαιολογίας, καθιστᾷ φανερόν ὅτι ἡ ἀπὸ τῆς μετὰ τὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ δευτέρας γενεᾶς μέχρι καὶ τοῦ βίου τοῦ Σαμουὴλ ἐκτεινομένη περίοδος τῶν κριτῶν, δὲν ὑπερβαίνει τὰς δύο ἐκ/δος (π. 1225-1020 π.Χ.). Εἰς ταύτην ἐντάσσονται τὰ ἐκ τοῦ προδευτερονομιστικοῦ βιβλίου γνωστὰ ἡμῖν γεγονότα κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἱστορικῆν των σειράν. Οὕτω πρέπει νὰ ἀναγάγῃ τις τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπὶ τῆς Χαναάν καταπιέσεως τῶν εἰς τὴν ΝΔ παραλιακὴν ζώνην προσφάτως ἐγκατασταθέντων φιλισταίων καὶ τὴν ἐξ αἰτίας τῆς καταπίεσεως ταύτης μετοίκησιν τῶν δανιτῶν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 12 ἐκ/δος, τὴν ἐν τῇ κοιλάδι Γιζρεὲλ μεγάλην μάχην τῶν Ἰσραηλιτῶν κατὰ τῶν χαναναίων καὶ τὸ βραχὺ τι μετὰ ταύτην συντεθεὲν ἄσμα τῆς Δεββώρας εἰς τὰ μέσα τοῦ β' ἡμίσεος τῆς αὐτῆς ἐκ/δος (π. 1125 π.Χ.), τὴν πτώσιν τῆς Σηλῶ καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἡλὶ εἰς τὰ μέσα τῆς 11ης ἐκ/δος (π. 1050 π.Χ.) καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Σαμουὴλ εἰς τὸ τρίτον τέταρτον τῆς 11ης ἐκ/δος (π. 1050-1020 π.Χ.).

Τὴν ἐκ τῶν παλαιῶν ἐκείνων χρόνων καταγωγὴν τοῦ προδευτερονομιστικοῦ ὕλικου τοῦ βιβλίου ἐμφαίνουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἀρ-

χαιοπρεπῶς ἐξεικονιζόμεναι τοῦ βίου συνθήκαι. Οὕτω ὁ Ἰσραὴλ ἐμφανίζεται ὡς ἔχων χαλαρὰν φυλετικὴν ἐνότητα καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις τῆς Δεββώρας, ὅτε ὁ ἔκουσιασμός εἰς τὴν πρὸς ἅπαντα τὸν Ἰσραὴλ κλήσιν ταύτης περιωρίσθη εἰς ὠρισμένας φυλάς. Ἡ κατὰ καιροὺς ἐπικρατοῦσα ἀναρχία ἦτο τοσαύτη, ὥστε ἕκαστος ἔπραττε ὅ,τι ἐνόμιζεν ὀρθόν (17,6. 21,25). Ἡ ἐκδικησις ὑπὸ κατ' ἐξοχὴν εἰδεχθῆ μορφήν ἐστρέφετο ἀκαθέκτως οὐ μόνον κατὰ τῶν ἐν Χαναὰν καὶ τῶν ταύτη ὁμόρων ἐχθρικών λαῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ δυστροπουσῶν ἢ ἀδικοπραγουσῶν ἀδελφῶν φυλῶν. Φυλετικὴ ζηλοτυπία τῶν ἐφραιμιτῶν στρεφομένη κατὰ τοῦ Γεδεῶν (7,24—8,3) καὶ τοῦ Ἰεφθᾶε (12,1-6) ἐκσπᾶ εἰς δεινὰς πολεμικὰς συρράξεις. Ἡ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους χαλαρὰ σύνδεσις τῶν φυλῶν φαίνεται καὶ ἐκ διαλεκτικῶν διαφορῶν (12,6. 18,3).

Τὴν ἐκ τῶν χρόνων ἐκείνων καταγωγὴν τῶν ἐμφαίνου καὶ τὰ ἐν ταῖς προδευτερονομιστικαῖς ἀφηγήσεσιν μαρτυρούμενα ἦθη καὶ ἔθιμα. Ἡ βαναυσότης τῶν ἠθῶν δὲν περιορίζεται εἰς τὰς φρικαλεότητας τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἀναφαίνεται καὶ ἐν τῇ κλοπῇ τῶν θείων εἰδωλίων τοῦ Μιχαίου (18,14-17), τῇ θανασίμῳ κακοποιήσει τῆς παλλακίδος τοῦ λευῖτου (19,22-30), τῇ παραβιάσει τῆς φιλοξενίας διὰ θανατώσεως τοῦ Σισάρα παρὰ τὸ πατριωτικόν της κίνητρον (4,17-22. 5,24-27) κ.ἄ. Τὰ δὲ ἔθιμα, ἀναφαινόμενα ἐν ἄλλαις τε προδευτερονομιστικαῖς ἀφηγήσεσι καὶ ἰδίᾳ ἐν ταῖς περὶ τοῦ Σαμψῶν, ἀνήκουν προφανῶς εἰς τὴν τῶν κριτῶν περίοδον, ἥτις ὑπῆρξε μεταβατικὸν στάδιον οὐ μόνον ἀπὸ τῆς νομαδικῆς εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πρωτογενοῦς λαϊκῆς δημοκρατίας εἰς τὴν ἀρρήκτως πρὸς παραδεδομένα δημοκρατικὰ ἰδεώδη συνδεομένην βασιλείαν. Τὴν βαθεῖαν ἀφοσίωσιν πρὸς τοιαύτην παράδοσιν ἐκφράζουν ἤδη ἡ ἄρνησις τοῦ Γεδεῶν νὰ δεχθῆ τὸ ἀξίωμα κληρονομικῆς μοναρχίας (8,22-23), ὁ τοῦ Ἰωθὰμ ἀπόλογος καὶ ἡ μετέπειτα ἐξέγερσις κατὰ τοῦ αὐτοπροβλήτου μονάρχου Ἀβιμέλεχ (κεφ. 9).

ε'. Ὁρησκευτικὴ σπουδαιότης

Ἐλέχθη ἤδη ὅτι τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ ἐξιστορούμενα γεγονότα ἀνήκουν εἰς χρονικὴν περίοδον δύο περίπου ἐκ/δων, περίοδον μεταβατικὴν διὰ τὸν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας εἰσελθόντα περιούσιον λαὸν καὶ πλήρη πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἀγώνων πρὸς τοὺς ἐντοπίους κατοίκους καὶ τοὺς ἄρπαγας γειτονικοὺς λαοὺς. Ὁ κίνδυνος διὰ τὸν Ἰσραὴλ ἦτο μέγας καὶ ἠῦξανεν ἔτι περισσότερον ἐξ αἰτίας τῆς ἀθετήσεως τῆς τὰς φυλάς ἐνούσης διαθήκης. Τὸ δίκαιον τῆς διαθήκης ἦτο δίκαιον πασῶν τῶν τὴν Ἰσραηλιτικὴν συμμαχίαν ἀποτελουσῶν φυλῶν καὶ ἐξηγγέλετο ὑπὸ τῶν κριτῶν, ἀξίωματούχων ταύτης ἐκπροσώπων. Ὑστερον ἐθεωρήθησαν κριταὶ καὶ οἱ ἐν χρόνοις διασπάσεως τῆς ἐνότητος τῶν φυλῶν ἀναφαινόμενοι ἥρωικοὶ ἄνδρες, οἵτινες ἀπηλευθέρουν μίαν ἢ πλείονας φυλάς ἀπὸ τῶν καταδυναστευόντων αὐτὰς ἐχθρῶν των.

Παρά τὸ πολλαχοῦ ἔντονον κοσμικὸν καὶ πολεμικὸν περιεχόμενον του, τὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν οὐ μόνον ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ του ἐπεξεργασίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς παλαιαῖς του παραδόσεσιν ἐμφορεῖται βαθείας θρησκευτικότητος καὶ ζωηρᾶς θεολογικῆς ἀνατάσεως. Ἀπαραίτητος ὅμως τυγχάνει καὶ ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν θρησκευτικῶν του ἰδεῶν ἡ διάκρισις μεταξὺ προδευτερονομιστικῆς καὶ δευτερονομιστικῆς καταστάσεώς του. Ἐν ταῖς παλαιαῖς προδευτερονομιστικαῖς ἀφηγήσεσιν εἶναι καταφανῆς ὁ ἀκραιφνῆς γιγασχισμὸς, ὅστις ὅμως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν κατὰ τόπους χαναανικῶν ἱερῶν καὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἀκμάζοντος βααλισμοῦ διατρέχει τὸν κίνδυνον τῆς πρὸς τοῦτον συγκρητιστικῆς ἀφομοιώσεώς του. Ἐθιμα τῆς βααλικῆς λατρείας ἐπηρεάζουν μεγάλως τὸν λαόν, διὸ καὶ χαρισματικοὶ ταγοὶ τούτου ἀναλαμβάνουν τὴν καταπολέμησιν αὐτῶν, ὡς λ.χ. ὁ Γεδεὼν ἢ Γηρουββάαλ μετὰ τὴν θείαν του κλήσιν κατεδαφίζει τὸν τε οἰκογενειακὸν καὶ τὸν κοινοτικὸν βωμὸν τοῦ Βάαλ. Ἐπίδρασιν τῆς εἰς γονιμότητα καὶ εὐφορίαν ἀποβλεπούσης βααλικῆς λατρείας ἐπὶ τοῦ Ἰερθᾶ ἐμφαίνει καὶ ἡ ὑπὸ τούτου εὐχὴ θυσίας τῆς θυγατρὸς του. Πάντως ὁ ἀκραιφνῆς γιγασχισμὸς, ὅσον καὶ ἂν ὑποχωρῇ ἐν καιροῖς παρεκκλίσεων τοῦ περιουσίου λαοῦ, ἀναλάμπει ἐν καιροῖς μεταμελείας τούτου καὶ ἐν τέλει ἐπικρατεῖ ἐν τῇ ἱερᾷ τῶν φυλῶν συμμαχίᾳ. Τὸ μεγαλεῖον τοῦ γιγασχισμοῦ εἶναι ἐκδήλωσις τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοῦ Γιγασχέ, ὅστις, ἐν ὅσῳ ἢ πρὸς τὸν λαόν Του διαθηκῶς σχέσις εἶναι ἀδιατάρακτος καὶ ἄρμονικῆ, ἐνδυναμώνει ἐλευθερωτὰς τῶν φυλῶν καὶ ἐπαγρυπνεῖ δι' αἰσίαν ἐκβασιν τοῦ διὰ συνασπισμοῦ τούτων διεξαγομένου ἱεροῦ πολέμου.

Ἦστερον ὁ δευτερονομιστῆς δι' ἐπεξεργασίας τοῦ ὑπ' αὐτοῦ παραληφθέντος παλαιοῦ ἀφηγηματικοῦ ὕλικου ἀξιολογεῖ τοῦτο ἐπὶ τῇ βάσει θεολογικῆς θεωρήσεως τῆς ἱστορίας, ἐν ᾗ διακρίνεται ἡ κατὰ τὸ προφητικὸν σχῆμα ἰδεολογικὴ κλιμάκωσις αὐτῆ· τῇ ἀπὸ τοῦ Γιγασχέ ἀποστασίᾳ τοῦ περιουσίου λαοῦ ἔπεται ὡς τιμωρία χρονικόν τι διάστημα καταδυναστεύσεως του ὑπὸ περιοίκων ἐχθρῶν του, ἀλλ' ἐπὶ τῇ κραυγῇ τοῦ μετανοοῦντος λαοῦ πέμπει ὁ Γιγασχέ σωτῆρα, ὅστις ἀπελευθερώνει τὸν Ἰσραὴλ καὶ παρέχει αὐτῷ ἡσυχίαν καὶ εὐημερίαν, ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον ἐκάστου θεοπέμπτου ἡγέτου ἢ συμπεριφορὰ τοῦ λαοῦ διαγράφει τὸν αὐτὸν κύκλον. Οὕτω αἱ συμφοραὶ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ εἶναι ἐπακολούθημα τῆς διὰ τῆς παραβάσεως τῶν ὅρων τῆς διαθήκης ἀπειθείας αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ δ' ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ σωτηρία εἶναι ἐπακολούθημα τῆς διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ὅρων τῆς διαθήκης ἐπιστροφῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν.

στ'. Τὸ βιβλίον ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ

Ἡ ἀρχαία χριστιανικὴ ἐκκλησία ἀποβλέπουσα κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ εἰς ἐνεργὸν πίστιν παρεδειγματίσθη μεγάλως διὰ τῶν ταύτης

ἐμφορουμένων ἱερῶν προσώπων τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας, ἐν ᾗ ἐξέχουσιν θέσιν κατέχουν οἱ κριταὶ καὶ οἱ προφῆται. Τοῦτο καθίσταται φανερόν ἐκ τῆς περιλαλήτου περικοπῆς Ἐβρ. 11,32—12,2· «Καὶ τί ἔτι λέγω; ἐπιλείπει με γὰρ διηγούμενον ὁ χρόνος περὶ Γεδεών, Βαράκ, Σαμψών, Ἰεφθάε, Δαυὶδ τε καὶ Σαμουὴλ καὶ τῶν προφητῶν, οἳ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας...». Ἄμεσος ὅμως παράθεσις χωρίου ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν Κριτῶν δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ.

Ἡ ἐν τῷ βιβλίῳ ὅμως παρατηρουμένη ἀντίθεσις μεταξύ τῶν θρησκευτικῶν τοῦ ἱδεῶν καὶ τῆς ἰδιαζούσης συμπεριφορᾶς ἐνίων ἡρώων τοῦ ἡνάγκασεν, ὡς φαίνεται, πολλοὺς παλαιοὺς ἐκκλησιαστικοὺς πατέρας καὶ συγγραφεῖς νὰ μὴ χωρήσουν εἰς ἐρμηνείαν τοῦ. Ἡρμήνευσαν δ' αὐτὸ οἱ καὶ τὸ βιβλίον Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐρμηνεύσαντες· ὁ Ὠ ρ ι γ ἐ ν η ς ἐν ταῖς εἰς αὐτὸ ὀμιλίαις του (MPG 12 καὶ 17) ἀλληγορεῖ, ὁ Α υ γ ο υ σ τ ῖ ν ο ς ἐν τῷ ἔργῳ του *Quaestiones in Heptateuchum libri septem* (MPL 34) προσπαθεῖ νὰ ἄρῃ δυσχερείας, ὧν τινες ὀφείλονται εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιουμένην *Vetus Latina*, καὶ ἐνίοτε καταφεύγει εἰς ἀλληγορίαν, ὁ Θ ε ο δ ὶ ρ η τ ο ς Κ ὺ ρ ο υ ἐν τῷ ἔργῳ του «Εἰς τὰ ἄπορα τῆς θείας Γραφῆς» (MPG 80) αἴρει γραμματοῖστορικάς δυσχερείας καὶ ὁ Π ρ ο κ ὀ π ι ο ς Γ α ζ α ῖ ο ς συλλέγει ἐρμηνευτικὰ ἀποσπάσματα ἐκ προγενεστέρων πατερικῶν ἔργων (MPG 87, 1). Πρβ. ΠΔΟ' τ. 7 (1957).

ζ'. Κείμενον

Τὸ ἐβραϊκὸν κείμενον τοῦ βιβλίου, πλὴν τῆς παλαιότητος περικοπῆς τοῦ ἔσματος τῆς Δεββώρας, ἔχει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ διασωθῆ ἐν λίαν ἱκανοποιητικῇ καταστάσει, παρομοίᾳ πρὸς τὴν τῆς Πεντατεύχου. Ἡ ἐνιαχοῦ τοῦ κειμένου παρατηρουμένη παραφθορὰ ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰ κατὰ τὴν μακροχρόνιον παράδοσιν τοῦ γενόμενα ἀντιγραφικὰ σφάλματα ἀπλογραφίας, διτογραφίας κ.τ.τ. Ἡ διὰ τοῦ μασωριτικοῦ παρεχομένη μαρτυρία περὶ τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου ὑπερτερεῖ κατὰ πολὺ τῆς ἐκ τῶν παλαιῶν μεταφράσεων συναγομένης. Τούτων ἡ παλαιότητα, τ.ἐ. ἡ καθ' Ο', βοηθεῖ ἐνίοτε εἰς ἀποκατάστασιν τοῦ ἐβραϊκοῦ κειμένου μετ' ἀξιολόγησιν τῆς ἐκάστοτε ὑπὸ διττὴν μορφήν προσφερομένης γραφῆς τῆς.

Γίνεται λόγος περὶ διττῆς μορφῆς τῆς καθ' Ο' μεταφράσεως, διότι αὕτη κατὰ μοναδικὸν ἐν ἀπάσῃ τῇ Π. Διαθήκῃ τρόπον ἐμφανίζεται ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν Κριτῶν ὑπὸ δύο μορφάς, ὧν ἡ μία προσφέρεται ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ κώδικος (Α) καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν χειρογράφων, ἔτι δὲ καὶ τοῦ Λουγδουνίου κώδικος τῆς *Vetus Latina*, καὶ ἡ ἑτέρα ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ κώδικος (Β) καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν χειρογράφων, ἔτι δὲ καὶ τῆς Σαϊδικῆς μεταφράσεως. Ἡ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ μεταφραστικὴ διαφορὰ μεταξύ τῶν εἰρημένων δύο πα-

λαιοτέρων καὶ καλλιτέρων κωδίκων εἶναι τσαούτη, ὥστε ἀπὸ τοῦ Lagarde¹⁷ καὶ ἐντεῦθεν πολλοὶ ἐρευνηταὶ θεωροῦν τὰς δύο μορφὰς ὡς δύο χωριστὰς καὶ ἐν μέρει ἢ ἐξ ὀλοκλήρου αὐτοτελεῖς μεταφράσεις τοῦ πρωτοτύπου. Ἐνεκα τούτου συνήθης εἶναι ἢ ἐν ταῖς νεωτέραις προτύποις ἐκδόσεσι τῆς καθ' Ο' Π. Διαθήκης συμπεριληφθῆναι ἀμφοτέρων τῶν μεταφραστικῶν μορφῶν τοῦ βιβλίου τῶν Κριτῶν. Οὕτω ὁ Rahlfs ἐν τῇ διτόμῳ ἐκδίδει τῆς καθ' Ο' Π. Διαθήκης προσφέρει ἐν ἐκάστη τῶν σχετικῶν σελίδων ἀμφοτέρα τὰ κείμενα, ἐκάτερον δὲ μετὰ κριτικοῦ ὀπλισμοῦ· τὸ Α ἐν τῷ ἄνω ἡμίσει τῆς σελίδος καὶ τὸ ἀντίστοιχον κείμενον τοῦ Β ἐν τῷ κάτω ἡμίσει αὐτῆς.

Εἶναι καταφανές ὅτι ἐκ τῶν δύο μορφῶν τοῦ κειμένου περισσότερον ἐγγρίζουσα εἰς τὸ πρωτότυπον εἶναι ἢ ἐμφανιζομένη ἐν τῷ Α. Τὸ ζήτημα ὅμως τῆς μεταξὺ τῶν δύο μορφῶν τούτων σχέσεως παραμένει ἀνοιχτόν. Ὁ Kahle¹⁸ ἐν τῇ περὶ δύο διαφόρων μορφῶν κειμένου ἐκδοχῆ βλέπει δικαιομένην τὴν περὶ ταργουμίμ, δηλ. μεταφράσεων κυκλοφορουμένων πρὸ τῆς ἐπισήμου ἀναγνωρίσεως ὠρισμένου κειμένου, θεωρίαν του καὶ κατ' ἀκολουθίαν θεωρεῖ τὰ δύο ἑλληνικὰ κείμενα ὡς δύο μορφὰς παλαιοῦ ταργουμίμ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Lagarde καὶ τὸν Moore (Ἰπόμν. 1895, σ. XLIV—XLVI) ὁ Pretzl¹⁹ ὑποστηρίζει ὅτι ἐν τοῖς κώδιξι Α καὶ Β δὲν ἐμφανίζονται δύο διαφοροὶ μεταφράσεις, ἀλλὰ δύο ἀναθεωρήσεις τῆς αὐτῆς μεταφράσεως. Ἰπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης τάσσεται καὶ ὁ Soisalon-Soininen²⁰, ὅστις ὅμως ὑποστηρίζει καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ μορφαὶ κειμένου μετὰ τὴν Vetus Latina ἔχουν οὐχὶ λουκιάνειον ἀλλ' ὠριγένειον τὴν προέλευσιν. Δικαίως ὁ Jellicoe²¹ παρατηρεῖ ὅτι οἱ πρὸ τῆς παρούσης ἐκ/δος ἐρευνηταὶ (Grabe²², Lagarde, Moore, Brooke/McLean²³) ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν τῶν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς πρὸς τὰς μεταξὺ τῶν δύο μορφῶν κειμένου διαφορὰς καὶ ἤκιστα πρὸς τὰς ὡσαύτως εὐκόλως διαπιστουμένας ὁμοιότητας. Αὗται, ὡς ἐξετάζονται ὑπὸ ἐρευνητῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων (Pretzl, Billen²⁴, Soisalon-Soininen) ὑποδηλοῦν τὴν ἐκ κοινοῦ ἀρχετύπου, ὑποβληθέντος κατὰ καιροὺς εἰς αὐτοτε-

17. P. A. de Lagarde, *Septuaginta Studien*, Teil I, Göttingen 1891, σ. 14-71.

18. P. E. Kahle, *The Cairo Geniza*, Oxford 1959², σ. 235 ἐξ.

19. O. Pretzl, *Septuaginta-Probleme im Buch der Richter*, *Bibl* 7 (1926), σ. 233-269, 353-383.

20. I. Soisalon-Soininen, *Die Textformen der Septuaginta-Übersetzung des Richterbuches*, Helsinki 1951.

21. S. Jellicoe, *The Septuagint and Modern Study*, Oxford 1968, σ. 280 ἐξ.

22. J. E. Grabe, *Ep. ad Millium*, Oxford 1705.

23. A. E. Brooke / N. McLean, *The Book of Judges in Greek according to the Text of Codex Alexandrinus*, Cambridge 1897.

24. A. V. Billen, *The Hexaplaric Element in the LXX Version of Judges*, *JThST* 43 (1942), σ. 12-19.

λεῖς ἀναθεωρήσεις, προέλευσιν τῶν εἰρημένων δύο μορφῶν κειμένου. Ὁρθῶς ἤδη ὁ Moore διστάζει νὰ δεχθῆ ἀρχικὴν αὐτοτέλειαν δι' ἑκατέραν τούτων. Ἐν τῷ Α ὑπάρχουν οὐ μόνον ἐξαπλικά ἀλλὰ καὶ λουκιάνεια στοιχεῖα. Ἄπαντα ταῦτα ἐμφαίνουν πιστότερον κείμενον, προερχόμενον ἐκ μακρᾶς ἀναθεωρητικῆς ἐργασίας, δι' ἧς δύναται νὰ ἐξηγηθῆ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Cooper²⁵ κ.ἄ. διαπιστουμένη ἐπίδρασις τοῦ Θεοδοτίωνος ἐπὶ τοῦ κειμένου τούτου. Τούναντίον ἡ προέλευσις τοῦ ἐν Β κειμένου, ὅπερ ἤδη ὑπὸ τοῦ Grabe ταυτίζεται πρὸς τὴν ἡσυχίειον ἀναθεώρησιν, δύναται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον νὰ σχετισθῆ πρὸς ταύτην.

Ἡ Πεσιττῶ καὶ τὰ ταργκουμίμ ἴστανται ἐγγὺς τοῦ μασωριτικοῦ, ἐμφοροῦνται ἐρμηνευτικῆς τάσεως καὶ δὲν μαρτυροῦν προγενέστερον τοῦ μασωριτικοῦ κείμενον. Ἡ δὲ Βουλγάτα ἀκολουθεῖ μὲν ἐν γένει τῷ ἐβραϊκῷ κειμένῳ, ἀλλ' ἐνιαχοῦ καθίσταται λίαν ἐλευθέρα μετάφρασις μετ' ἐπεξηγηματικῆς φρασιολογίας.

25. C. M. Cooper, Theodotion's Influence on the Alexandrian Text of Judges, JBL 67 (1948), σ. 63-68.